ÇÖLÜN DEHASI

MUALLAKALAR

MEHMET ŞAYİR

HECE YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 7

Aşkın ve Serkeşliğin Şairi Şaşkın Kral İmruu'l-Kays / 12
İmruu'l-Kays b. Hucr Muallakası / 15

Ecelini Elinde Taşıyan Şair Tarafa b. el-'Abd / 23
Tarafa b. el-'Abd Muallakası / 27

Barış ve Bilgeliğin Şairi Zuheyr b. Ebi Sulma / 38
Zuheyr b. Ebi Sulma Muallakası / 41

Muallaka Şairi Sahabe Lebîd b. Rabia / 47
Lebîd b. Rabia Muallakası / 49

Gururun Şairi Amr b. Kulsûm / 58
Amr b. Kulsûm Muallakası / 61

Muallakasını Krala Yedi Perde Arkasından Okuyan Şair
Hâris b. Hillize / 71
Hâris b. Hillize Muallakası / 73

Âşık Cengâver Köle Şair Antere b. Şeddâd / 81
Antere b. Şeddâd Muallakası / 83

Hîre Sarayında Bir Şair Nâbiğa ez-Zubyânî / 91
Nâbiğa ez-Zubyânî Muallakası / 94

Arapların Çalparesi Â'şâ Meymûn b. Kays / 99
Â'şâ Meymûn b. Kays Muallakası / 101

Numan'ın Mutsuzluk Gününe Denk Gelip Canından Olan Şair
Abîd b. el-Abras / 108
Abîd b. el-Abras Muallakası / 110

Kaynakça / 115

ÖN SÖZ

Muallakaların gerdanlık ve benzeri çeşitli anlamları olsa da daha çok akla takılan ya da Kâbe duvarına asılan anlamındaki muallaka (takılan, takılmış) ibaresi kullanılagelmiştir. İsimleriyle ilgili nasıl görüş ayrılıkları varsa sayıları konusunda da görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Kimilerinin 4, kimilerinin 6, 7, 9 ya da 10 olarak verdiği bu belirsiz sayılara göre bazı şairlerin listelere girip çıkması dikkat çekmektedir. Ancak her listede İmruu'l-Kays, Tarafa b. el-'Abd, Amr b. Kulsûm, Zuheyr b. Ebi Sulma ve Lebîd b. Rabia isminin yer aldığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık muallakası aşağıdaki beyitle başlayan ve İbn Haldûn'un muallaka şairleri arasında saydığı Alkame b. Abede el-Fahl ismine sadece bazı listelerde yer verildiği görülmektedir:

Oynak kalbin güzellere meyletti
Gençlik geçtiğinde yaşlılık vakti

İmruu'l-Kays ile şiir atışmaları, hatta yarışmalarına girdiği anlaşılan Alkame b. Abede el-Fahl'in yanı sıra İmruu'l-Kays, Nâbiğa ez-Zubyânî, Zuheyr b. Ebi Sulma, Antere b. Şeddâd, Tarafa b. el-'Abd, â'şâ Meymûn b. Kays'ın ismini verdikten sonra "ve diğerleri" diyerek kapıyı açık bırakan İbn Haldûn, bu şiirlerin Kâbe duvarına asıldığını belirtmektedir.

Bu şairlerin doğup yetiştikleri bölgeye bakıldığında neredeyse tamamının Kinde Krallığı'nın da doğduğu bölge olan Necid bölgesinde doğup yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak bunlardan Trafa b. el-'Abd tarihî Bahreyn bölgesinde doğup yetişmiştir. Yine bu şairlere baktığımızda çoğunun yollarının bir şekilde Hîre sarayında kesiştiği görülmektedir. Yine bunların yaşadığı döneme bakıldığında genel olarak VI. yüzyılda yaşadığı görülmektedir. Ancak bunlardan hangisinin daha iyi şair olduğu

konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Kimilerine göre en iyi şair İmruu'l-Kays, kimilerine göre Tarafa b. el-'Abd, kimilerine göre Amr b. Kulsûm, kimilerine göre Lebîd b. Rabia, kimilerine göre Zuheyr b. Ebi Sulma'dır. Ancak İslâm öncesi Arap tarihinin ilk derleyicilerinden sayılan Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musenna sıralamayı şöyle yapmaktadır: İmruu'l-Kays, Zuheyr b. Ebi Sulma, Nâbiğa ez-Zubyânî, Â'şâ Meymûn b. Kays, Amr b. Kulsûm, Tarafa b. el-'Abd.

Aralarında İbn Abdirabbihi ve İbn Haldûn'un da bulunduğu çoğu kişi bu şiirlerin altın suyuyla yazılıp Kâbe duvarına asıldığını söylese de bu konuda da çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Şairlerin Hac mevsiminde Mekke'ye vararak şiirlerini Kureyş'e okuyup arz ettiğini, beğenilen şiirlerin Kâbe duvarlarına asıldığını, beğenilmeyen şiirlere ilgi gösterilmediğini söyleyenler de olmuştur. Bu şiirlerin Kâbe duvarlarına asılıp asılmadığı tartışmalı olsa da bu konuda Muaviye b. Ebi Sufyân'dan aktarılan şu sözler dikkat çekmektedir. Diyor ki "Amr b. Kulsûm ve Hâris b. Hillize'nin şiirleri Arapların övünç kaynaklarındandır. Bu iki şiir uzun süre Kâbe'de asılı kalmıştır".

Muallakaların derlenmesi konusunda ise Hammâd er-Râviye'nin insanların şiire pek ilgi göstermediğini görünce en iyi yedi şiir denebilecek muallakaları toplayıp en ünlü şiirlerin bunlar olduğunu söylediği anlaşılırken bu şiirlerin belirlenmesinde kabile nüfuzunun da etkili olduğu, hatta bazı Emevî emirlerinin bu şiirlerin toplanıp derlenmesini istediği anlatılmaktadır.

İslâm öncesi Arapların bıraktığı en önemli miras şiir olsa gerek. Bu dönemde ileri denebilecek bir düzeye ulaştığı anlaşılan şiir aynı zamanda o dönemde Arap dilinin de ileri bir düzeyde olduğunun iyi bir göstergesidir. Diğer etkenlerin yanında dil şiirin yeşerip serpilme sürecini beslerken şiir de âdeta rahminden doğduğu dili besleyip gücüne güç katmıştır. Böylece muallakalar bir yana birçok ürün ortaya çıkmış, bu ürünler bu dönemde inen vahyin anlaşılıp yorumlanmasında etkili olmuştur. Öyle

ki bu dönem âdeta şiirin altın çağı olmuştur. Şiir de o dönemi, insanı, doğası, yaşam tarzı, geleneği göreneği, savaşları, barışları, göçleri, aşkları, ilişkileri, kadını, erkeği, hayvanı, ağacı ve inançlarıyla deyim yerindeyse ilginç ayrıntılar vererek yansıtan bir ayna olmuştur. Râvilerin –halkın şiire ilgisinin azalması ya da Emevî yöneticilerinin yönlendirmesiyle– Cahiliye dönemine ait bu şiirleri derlemesiyle günümüze ulaşan Muallakalar, dilden dile dolaşan en ünlü ve en nitelikli eserler olarak bilinmektedir. Daha çok yedi askı olarak bilinen muallakalar Ebû Cafer en-Nehhâs, Zevzenî, el-Hatib et-Tebrîzî, Batalyevsî ve diğerleri tarafından şerhedilmiştir.

Muallakalar başta Farsça, Türkçe ve Urduca olmak üzere Latince, İngilizce, Almanca, İspanyolca, Lehçe ve benzeri dillere çevrilmiştir. Muallakaları Türkçeye Şerafettin Yaltkaya, İsmet Zeki Eyyüboğlu, Sadık Yalsuzuçanlar, Kenan Demirayak-Nurettin Ceviz-Nevzat H. Yanık, Mehmet Hakkı Suçin ve Abdurrahman Özdemir çevirmiştir. Son olarak Nevzat H. Yanık'ın "On Askı" olarak çevirdiği muallakalardan diğerleri belki de genel görüşe uyarak 7 muallaka çevirmiştir. Dolayısıyla Yanık dışında 10 muallaka şeklinde çeviren olmamış, Nâbiğa ez-Zubyânî, Â'şâ Meymûn b. Kays ve Abîd b. el-Abras muallakalarının Türkçeye pek çevrilmediği anlaşılmaktadır. Abdurrahman Özdemir ise sadece Lebîd b. Rabia muallakasını çevirmiştir. Daha önce İmru'l-Kays, Zuheyr b. Ebi Sulma ve Amr b. Kulsûm muallakalarının çevrilip Eski Arap Şiiri seçkisi içinde yer verilmesiyle başlayan bu çalışma ise tıpkı Yanık'ta olduğu gibi 10 muallakanın çevirisinden oluşmaktadır.

Şiir özlü sözdür. Sese imgeye, ölçüye kafiyeye dayanır. Süzülmüş söz olan şiir, sözün özüdür. Artığı eksiği olmaz. Gediğe oturtulmuş laftır. Etkisi büyük olur. Ne denli özgün ne denli özlü olursa o denli etkili olur. Şiir sözün büyüsü, aklın da oyunudur. Akıcılığıyla büyüler, aklı kalbi etki altına alır götürür. Geniş ufuklara açılan pencerecikler açar, duygu ve düşünceyi söz pen-

cereciklerinden güzelliklere daldırır, akla gelmemiş, hayal edilmemiş düşler kurdurur. İnsanın anlam arayışına cevaplar bulur, estetik eğilimini destekler, ona tercüman olur, demek isteyip de diyemediğini der.

Şiir çevirisi de çeşitli hedeflerle, çeşitli şekillerde yapılır. Şiirde ses vardır, biçim vardır. Ancak şiirin biçimi dizgisi değidir. Şiirin sesi ne denli etkiliyse biçimi de o denli etkili değildir. Çünkü şiirin biçimi ölçüsüdür, kafiyesidir. Sese ve biçime ek olarak bir de şiirin anlamı var ki bu olmadan şiir olmaz. Yani anlamsız bir sözü şiirin ses ve şekil kalıbına sokmanın anlamı yoktur. Eğer şiir, şiir tadında çevrilecekse hedef dilin özellikleri ve zenginlikleri ıskalanmadan çevrilmesi, hatta bu hâliyle şair-çevirmen tarafından çevrilmesi daha iyi sonuç verebilir. Çünkü şair çevirmen dil bilmek bir yana dilin inceliklerini bileceği gibi şair olmanın verdiği sezgiyle donatılmış olacak ve şiir işinin gerektirdiği "taşı gediğine koyma" yeteneğini işletecektir. İşte bu hâliyle şiir çevirisi diğer çeviri türleri arasında duyarlı bir alan oluşturmuş olur. Şiiri ister ölçülü, kafiyeli ve redifli çevirelim, ister serbest çevirelim, hatta ister ölçülü söyleyelim ister serbest söyleyelim şiiri şiir eden temel etkenler olmadan bir şiirsellikten, dolayısıyla şiir tadında bir içerikten söz edilemez. Çünkü şiir çok sözle az şey söyleme değil az sözle çok şey söyleme sanatıdır.

Bu kitabın ortaya çıkma süreci geçmiş yıllara dayansa da çeviriler daha çok 2026'da yapıldı. Çeviriler yapılırken çeşitli şerhlere başvurulsa da özellikle zorunlu hâllerde seçilen çeşitli Türkçe sözcüklerin yerli yerinde kullanılması noktasında başta TDK sözlüğü olmak üzere çeşitli Türkçe ve Arapça sözlüklere başvuruldu. Şiirler kaside biçiminde hece ölçüsüyle çevrildi. Kaside biçiminde çevrilmesi nedeniyle tutturulmaya çalışılan kafiye ve ses uyumu da bu doğrultuda sağlanmaya çalışıldı. Ancak zengin ya da tam kafiyeyi tutturmanın mümkün olmadığı yerlerde anlama öncelik verilerek ses uyumuyla yetinme yoluna

gidildi. Böylece anlam-biçim dengesi korunarak anlam kayıpları olmaması için azami özen gösterildi.

Öğrencilik yıllarımın en güzel hayallerinden biri olan muallaka çevirisini yapmak benim için büyük bir keyifti. Tarihin en ilginç tablolarından biri olan bu eserleri, dilerim okurlarımız da aynı zevk ve keyifle okur. Ben başından beri bu çalışmaya desteğini esirgemeyerek okuma ve tashih işini üstlenme nezaketini gösteren sevgili dostum Davut Yıldız'a teşekkürlerimi sunarken bu çeviriyi şiirle ve şiirin nağmeleriyle yolu kesişen herkese sunmaktan büyük mutluluk duyduğumu belirtmek isterim.

Mehmet Şayir
Çankaya, 18.9.26

Aşkın ve Serkeşliğin Şairi Şaşkın Kral İmruu'l-Kays

İmruu'l-Kays b. Hucr el-Kindî, yaklaşık 497-545 yılları arasında yaşamış en iyi Arap şairi olarak bilinen bir cahiliye şairidir. Necid bölgesinde Kinde kabilesi içinde doğan İmruu'l-Kays'ın babası Kinde devletinin krallarından Kral Hucr, annesi cahiliye dönemindeki Besûs Savaşı'nın öncülerinden Muhelhil ve Kral Kuleyb b. Rabia'nın kardeşi Tağlibli Fatıma'dır. Şiiri dayısı Muhelhil b. Rabia'dan öğrendiği ve erken yaşta şiir söylemeye başladığı bilinmektedir.

Bolluk içinde rahat bir çocukluk dönemi geçirdiği anlaşılan prens İmruu'l-Kays serkeşlik, eğlence, zevk ve sefaya dalmanın yanında bir de *sa'âlîk* olarak bilinen toplum dışına itilmiş kimselere eşlik ederek onlarla oturup kalkmaya başlayınca söylediği şiirlere de sinirlenen Kral Hucr, Rabia adındaki bir kölesinden İmruu'l-Kays'ı öldürüp kendisine gözlerini getirmesini ister. Rabia bunu yapmaya yeltense de öldürmeye eli varmaz ve krala bir ceylanın gözlerini alır götürür. Ancak kral oğlunun öldürülmesinden dolayı hüznünü gizleyemeyince Rabia aslında onu öldürmediğini söyler. Ancak İmruu'l-Kays uyarılara uyup yola gelmeyince sonunda kabileden kovularak ata diyârı Yemen'deki Demmûn'a sürülür. Demmûn'da birkaç yıl geçiren İmruu'l-Kays arkadaşlarıyla birlikte diyâr diyâr gezip dolaşmaya başlar. İçki, eğlence, zevk, sefa ve kabilelere yönelik akınlarla geçen yılların ardından Benî Esed kabilesi aynı zamanda kralları olan babası Hucr'a suikast düzenleyip öldürünce onun da hayatı bir anda altüst olup değişir. Vurulan kral ölüm haberinin oğullarına bildirilmesini, silahları, atları ve vasiyetinin ağlayıp korkanına değil, ağlamayıp korkmayanına teslim edilmesini ister. İmruu'l-Kays

babasının ölüm haberini içki meclisinde eğlenirken alır. İlk tepkisi, "...küçükken kovdu beni, büyüyünce de kanını yükledi bana" şeklinde olur. Sonra, "bugün ayık durmak yok yarın da sarhoş olmak yok, bugün içki yarın iş" der.

İmruu'l-Kays, intikam için Benî Esed'i kıyımdan geçirir. O öcünü aldıktan sonra da savaşı sürdürmek ister istemesine ama müttefikleri Bekr ve Tağlib kabilelerinden beklediği desteği alamaz. Dahası babasının tahtına oturma ve devletinin varlığını sürdürme konusunda büyük sıkıntılarla karşılaşır. O böyle güç bir durumda sıkıntılarla boğuşurken karşısında Sâsânî hükümdarı Kisrâ Enûşirvân ile Irak'taki Hîre hükümdarı Munzir b. Mâissemâ'yı karşısında bulur. İmruu'l-Kays direnmek istese de etrafında kendisine yardım edecek bir kabile ya da müttefik bulamaz. Yapacak şey kalmayınca çareyi kendisi gibi şair olan Yahudi Semev'el'e sığınmakta bulur. Sâsânîler'le baş edebilecek tek gücün Bizans olduğunu düşünen İmruu'l-Kays, Bizans'ın Suriye'deki müttefik Gassânî hükümdarı Hâris b. Cebele'yle görüştükten sonra müttefiki Konstantiniyye'ye İmparator Justinianus ile görüşmeye ve ondan yardım istemeye gider. Justinianus bir yandan kendisini oyalar bir yandan da onu Filistin'e vali yaparak yola çıkarır. Filistin'e doğru yola çıkan İmruu'l-Kays'ı büyük bir sürpriz bekliyordu. Bugünkü Ankara dolaylarına ulaştığında, kimilerine göre imparatorun gönderdiği zehirli bir pelerini giymesiyle vücudunda çıbanlar çıkan şair, hayata veda edene dek burada kalır.

İbn Kuteybe'nin birinci tabaka şairlerinden saydığı İmruu'l-Kays şiir-savaş-siyaset düzleminde azim-direnç-serkeşlikle özetlenebilecek bir hayat sürmüş, âdeta şiirin kralı olarak öne çıkmış olmakla birlikte devlet ve siyaset bağlamında "şaşkın kral" ya da kayıp bir krallığın kralı olarak görülmektedir. Aslında şair şiirde olduğu kadar savaş ve siyasette de başarılı olduğunu göstermiştir. Ancak bir yandan Sâsânî İmparatorluğu ve müttefiklerinin gücüyle karşı karşıya kalması bir yandan da Kostanti-

niyye'ye uzanan müttefik arayışının talihsizlikle sonuçlanması şiirin kralını kayıp bir krallığın şaşkın kralı yapmıştır. İş aşka geldiğinde, İmruu'l-Kays'ın bu konuda da pek şanslı olmadığını anlıyoruz. Ancak ne olursa olsun o, "şairlerin en iyisi kim" sorusuna "...illa da söylemek gerekirse o zaman şaşkın kral" cevabını veren Ali b. Ebi Talib'in de itirafıyla şairlerin en iyisidir. Nitekim şair Ferazdak da buna benzer bir soruya en iyi şairin İmruu'l-Kays olduğu cevabını vermiştir. Aynı şekilde muallaka şairlerinden Lebîd b. Rabia da bu soruya verdiği cevapta en iyi şairin İmruu'l-Kays olduğunu söylemiştir. Kısacası o şiirin kralı, şairlerin öncüsüdür. Harabelerde durup yoldaşlarını da durduran ilk şair odur; aynı şekilde yıkıntılar arasında kendisi ağlarken dostlarından da kendisiyle birlikte ağlamamalarını ilk isteyen de yine odur.

İmruu'l-Kays b. Hucr Muallakası

Durun da ağlayalım anıp yâri diyârı
Dahûl Havmel arası o kıvrımlı kumsalı

Mikrat Tuzih oraya dokumuş izlerini
Bir güney bir kuzeyden esen rüzgârı yeli

Avlularında ceylan kığıları yığılmış
Şurası burasına karabiber misali

Göç ettikleri hicran gününün sabahında
Acı karpuz yer gibi aktı gözyaşı seli

Dostlar binekleriyle sararak etrafımı
Üzülme katlan diyor edip beni teselli

Geri getirir mi hiç ağlamak gidenleri
Dermanım gözyaşlarım oldu gitti gideli

Ondan önce de Ummu Huveyris için yandın
Komşusu Ummurrebâb yurt edinmiş Me'sel'i

Kalkarken ortalığı misk kaplardı âdeta
Saba yeli esmiş de kokutmuş karanfili

Gözyaşlarım sel oldu iki göz iki çeşme
Boynumdan aktı kılıç ıslandı üstü kını

O dilberlerle senin ne günlerin olmuştu
Ama Daretulculcul günlerin en güzeli

Bineğimi dilberler için kestiğim o gün
Hayret ettim görünce taşıdığı o yükü

O dilberler etini keyifle yiyedurdu
İnce narin ipeğe benziyordu içyağı

Girince Uneyze'nin ben o gün mahfesine
Beni yaya bıraktın sözüne ne demeli

Mahfe yatınca yana öldürdün ya devemi
İn artık İmruu'l-Kays dedi deve yaralı

Beni uzak kılma hoş teninin meyvesinden
Aldırma yürü dedim gevşetiver yuları

Nice gebe emziren kadının kapısına
Dayanmışımdır körpe yavruları muskalı

Altıma uzanarak sevişirken bir yanı
Emzirir yavrusuna süt verir diğer yanı

Bir gün kum tepesinde hicrana azmettim ben
Deyip yeminler etti kıpırdamadan kılı

Hicrana azmettin de gider mi bu hoşuna
Fatıma acımasız olma öyle cilveli

Aldandın mı aşkının katilim oluşuna
Hep emrine amade bulmaya kalbi gönlü

Hoşuna gitmeyen bir huyum varsa çıkar at
Üzerinden çıkarır gibi giysiyi şalı

Yaş döken iki gözün ok olmuş da saplanmış
Parelenmiş kalbime yaralar mahzun gönlü

Vardım eğleştim nice evinden hiç çıkmamış
Ulaşılmaz kadınla gözlerden kalmış saklı

Ona giderken cana kıymaya can atan ne
Muhafızlar atlattım aştım nice engeli

Görünüp vardığında göğün tam ortasına
Süreyya gökte sanki kuşak da sarar beli

Vardım baktım soyunmuş gece elbisesiyle
Uyur gibi uzanmış çekmiş perdeyi tülü

Dedi ki yemin olsun yapacak şey kalmadı
Azgınlığın ulaşmış son raddesine belli

Çıktık yürürken o an nakışlı etekleri
Kumların üzerinde siler durur izleri

Daldık kum tepeleri arasına bir anda
Obanın meydanını geçip bıraktık geri

Sokulunca asıldım dolgun bacaklarına
Beline sinesine tuta tuta kâkülü

Ayna gibi parlayan gerdanına göğsüne
Sıkı ak göbeğine kavrayıp ince beli

Berrak sulardan içmiş sarımsı devekuşu
Yumurtasına benzer eşsiz teninin akı

Mahcup bir edası var çeker bakışlarını
Sanki yavrulu Vecre ceylanıdır maralı

Kaldırdı mı ziyneti görünen gerdanı var
Ak ahu boynu gibi boynu gerdanı süslü

Simsiyah saçlarını salsa süsler sırtını
Öyle gürdür ki sıkı sanki bir hurma dalı

Kâkülleri toplamış başına kafasına
Salıvermiş saçları belik belik örülü

Bacağı körpe benzer sazlıklar kamışına
Pamuk gibi yumuşak ince mi ince beli

Kuşluğa kadar uyur misk kokan yatağında
Uyanınca da işe davranmaz değmez eli

Narindir parmakları bir şeye uzanırken
Âdeta misvak dalı andırıyor tırtılı

Gece karanlığını çevirir aydınlığa
Bir rahip lambasını andırıyor bu hâli

Tutkuyla bakakalır dilberin böylesine
Hayran kalır boyuna endamına akıllı

Erkeklerin zamanla geçer gider hevesi
Yârin sevdası asla terk etmez kalbi gönlü

Nicesi öğüt verdi terk et diye reddettim
Kınadı dinlemedim sitemi söyleneni